

פְּרִשְׁת בְּחִקְתִּי

הקודש ותמורתו

■ הוא ותמורתו יהיה קֹדֶשׁ

בחיי המסחר מקובל שיש לכל לקוח זכות להחליף את המוצר שרכש. ההחלפה מתבצעת על פי התנאים שקובע בעל העסק. נוהג זה נובע מן המציאות המוכרת, שבני אדם משנים את דעתם לעיתים קרובות. דווקא הזכות להחליף את המוצר היא המעודדת את הרכישה, ומסירה את הפחד ואת החשש מטעות רגעית. ישנם ערכים ברמות גבוהות יותר בהן ההחלטות הן בלתי הפיכות ואינן ניתנות להחלפה והמרה; נגדיר אותן כחד סטריות בלבד.

בפרשת 'בחוקותי' אנו למדים על ערכים מקודשים שהאפשרות להחליפם או להמירם היא מאוד מוגבלת, ולפעמים אף אינה קיימת כלל. נפתח בערך הראשון והוא קדושת הקרבן. התורה קובעת:

"וְאִם בְּהִמָּה אֲשֶׁר יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קֶרְבָּן לַה', כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַה' יִהְיֶה קֹדֶשׁ. לֹא יִחַלְפֶנּוּ וְלֹא יִמָּיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ רָע בְּטוֹב..." (ויקרא כז, ט-י)

ברגע שאדם מייחד בהמה טהורה לקרבן לה', מהות הבהמה הופכת לקודש. את המהות לא ניתן להחליף ולא להמיר כי היא הנקודה התמציתית, היא עצם הדבר. בלשון חכמים ההגדרה היא 'קדושת הגוף', כלומר גוף הדבר ועצמיותו. מה קורה אם בכל זאת ממירים את הקרבן הזה בבהמה אחרת?

"...וְאִם הָמָר יִמִּיר בְּהֵמָה בְּבֵהֵמָה, וְהָיָה הוּא וְתַמּוּרְתוֹ יִהְיֶה קֹדֶשׁ." (שם, פסוק י)

כלומר, במקום שהקדושה תעבור מבהמה אחת לשנייה, הקדושה פשוט תכפיל את עצמה ואז שתי הבהמות יהיו קודש להקרבה לה'. כלומר, התפשטות הקדושה כמוה כהתפשטות גלים שהיא התפשטות האנרגיה אך לא חלקיקי המים בעצמם, שאינם עוברים ממקום למקום. נוכל להדגים זאת גם באמצעות פעולת 'הַעֲתֵק' במחשב, שהיא שכפול המקור, ולא כפעולת 'גזור והדבק', שהיא מעבר המקור ממקום למקום.

■ לָכֶם לְאֹכְלָה

בדומה למעמד הקרבן, גם מעמדן של פרות הארץ הגדלים בשנת השמיטה, הוא מעמד של קדושה במידה מסויימת שלא ניתן להעבירה ממקום למקום.

בשנת השמיטה מצווה התורה:

"וְהָיְתָה שְׁבֵת הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָה לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ... וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחֲיָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאֹכֵל."^(ויקרא כה, ו-ז)

ייעודן של הפרות בשנה השביעית הוא קודש למאכל. מה שמיועד למאכל הוא גוף הפרי. משום כך, לא ניתן להעביר את קדושת שביעית לפרות אחרים. אם בכל זאת ימירו אותם בפרות אחרים, יחולו גם על אלו וגם על אלו הדינים המיוחדים בשנת השמיטה. אסור להשתמש בהם לצורך מסחר ואסור לגרום להם נזק או הפסד. באם תהיינה שרשרת המרות, הקדושה תחול רק על המאכל הראשון והאחרון בשרשרת ולא על חוליות הביניים.

על פי אותו עיקרון, נבחן את השאלה הבאה.

אחרי שנבחרה העיר ירושלים למקום המקודש ביותר בעולם, האם ניתן להעתיק את קדושתה למקום אחר?

התשובה היא: קדושת המקום היא במהות, ולא ניתן להעבירה ממקום למקום. אי אפשר להעתיק את קדושת ירושלים למקום אחר.

לעומת זאת, לעתיד לבוא עתידה קדושת ירושלים להתפשט עד דמשק שבסוריה, כדברי חז"ל במדרש:

"אמר רבי יוחנן, עתידה ירושלים שתהא מגעת עד שערי דמשק".

(שיר השירים רבה ז, י)

כפי שאמרנו לעיל, נוכל לדמות את המציאות הרוחנית לתנועת גל ולא לתנועת חלקיק. הגל מתפשט למקומות נוספים מבלי שהמקור ינוע פיזית ממקום למקום. בתנועת חלקיק לעומת זאת, חלקיקי החומר אכן נעים פיזית ממקום למקום. דוגמא נוספת למציאות הרוחנית נוכל להציג בעזרת סליל שבו עובר זרם חילופין. אם נציב לצדו סליל נוסף, ייווצר גם בו זרם חשמלי כתוצאה מהשראה שתושרה על ידי הסליל הראשון. הזרם החשמלי איננו מתנתק מן סליל הראשון לסליל השני, אלא מושרה על ידו. גם כאן התנועה היא גלית, אלא שהיא אלקטרומגנטית.

■ קדושת הערך הכספי

מה קורה כאשר מקדישים לה' משהו שאי אפשר להקריב אותו לקרבן, כגון כלים, בהמה בעלת מום או בהמה טמאה שאסורה לאכילה?
התשובה בפסוק הבא:

"וְאִם כָּל בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יִקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַה'... וְהֶעֱרִיף הַכֹּהֵן אֹתָהּ...
וְאִם גָּאֵל יִגְאָלֶנָּה וַיִּסַּף חֲמִישְׁתּוֹ עַל עֶרְכָּךְ".
(ויקרא כז, יא-יג)

היות והבהמה הזו אינה ראויה להקרבה על המזבח, אין הקדושה חלה על מהות הבהמה אלא על ערכה הכספי בלבד. הערך הכספי איננו חלק בלתי נפרד מגוף הבהמה. מכיוון שכך, ניתן להעביר את ערך הקדושה הזה ממקום למקום. כלומר, ניתן לחלל את קדושת הבהמה על כל דבר שיש לו ערך כספי או על מטבעות כסף עצמם.

פעולה זאת נקראת 'המרה', ואז הקדושה עוברת אל הכסף. לאחר תהליך ההמרה, הבהמה המקורית הופכת לחולין, והמטבעות – לקודש. כלומר, כאן התהליך הוא כעין 'גזור והדבק'. הקדושה נצמדת לחלקיק העובר ממקום למקום. תהליך דומה לזה נמצא בדין פְּרוֹת האילן בשנה הרביעית לנטיעתו, וכן פְּרוֹת מעשר שני המופרשים בכל שנה מלבד השנה השלישית והשישית לשמיטה.

■ קִדְשׁ הַלּוּלִים

בפרשת 'קדושים' מלמדת אותנו התורה, שבשלוש שנות חייו הראשונות של כל עץ מאכל אסורים פְּרוֹתיו באכילה ונקראים בשם 'ערלה':

”וְכִי תֵבְאוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶּם כָּל עֵץ מֵאֲכָל... שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכֵל.”
(ויקרא יט, כג)

כאשר מגיעה השנה הרביעית לחייו של העץ, עלינו להעלות את פרותיו לירושלים ולאכול אותם שם בקדושה ובטהרה.

אכילת הפרות האלו מלְוָה בשירה והלל לה, כפי שמצווה התורה:
”וּבִשְׁנֵה הָרְבִיעִית יִהְיֶה כָּל פְּרִיו קֹדֶשׁ הַלֹּלִים לָהּ.”
(שם, פסוק כד)

על פי ההלכה, אם יש קושי בהעלאת הפרות לירושלים, ניתן לחלל אותם על מטבעות כסף, שאותן יש להעלות לירושלים ובאמצעותן לרכוש מזון, בשר ויין.

הוא הדין גם לפרות מעשר שני, כפי שכותבת שם התורה בפירוש:

”וְכִי יִרְבֶּה מִמֶּנּוּ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֲתוֹ... וְנִתְּתָה בְּכֶסֶף, וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהִלַּכְתָּ...”
(דברים יד, כד-כה)

הביטוי הזה בשנה הרביעית לערלה “קֹדֶשׁ הַלֹּלִים” הוא מאוד משמעותי. לדעתו של רבי עקיבא, זהו המקור לחיוב הברכה על הפרי קודם אכילתו ואחריה (מסכת ברכות דף לה.).

רבי עקיבא סבור שמהות הברכה היא שיר הלל לה' שברא את פרות האילן, וכשאנחנו מברכים “ברוך אתה... בורא פרי העץ” אנחנו מהללים את ה', ובכך אנחנו מקיימים את הפסוק “קֹדֶשׁ הַלֹּלִים לָהּ”.

אך מצד שני המילה “הילולים” נדרשת על ידי חז”ל בשינוי קל ל”חילולים” (האות ה'א הופכת לח'ת), כלומר אם קשה לנו להעלות את פרות השנה הרביעית לירושלים, מותר לנו לחלל את קדושת הפרות על מטבעות כסף, ובכך המטבעות הופכות לקודש והפרות לחולין. את הפרות אפשר לאכול מחוץ לירושלים, ואילו מטבעות הקודש יעלו לירושלים, ושם ירכשו בהם מזון ושתייה כאמור לעיל.

כיצד בדיוק מתהפכת המילה “הילולים” ל”חילולים”? האם זה רק שינוי קל בין האות ה"א לאות ח"ת הקרובים במוצאן הגרוני ובכתיבתן? האם יש קשר עמוק יותר בין הילול לחילול? מהו הקשר בין הברכה על כל הפרות, שהיא סוג של הלל לה', ובין חילול הפרות ההופך את הפרות המקודשים לחולין רגילים?

מזמור שיר

בכל יום ראשון, בשירו של יום, אנו קוראים פסוק שספק אם אנחנו יורדים לעומק משמעותו:

”...לֵהָ אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ תִּבֵּל וַיֵּשְׁבֵי בָהּ.”
(תהילים כד, א)

הגמרא מעניקה משמעות נוספת לפסוק הזה:

”אמר שמואל: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים...
וכאילו מְעַל (מעילה בקודש).”
(מסכת ברכות לה.)

על פי תובנה זו כיוון שהארץ ומלואה שייכים לה', הרי כל פירות המאכל בעולם הַנֶּם קודש. ומכיוון שכל מי שנהנה מן ההקדש מְעַל בקדשי שמים, גם האוכל בלא ברכה מעל בקדשי שמים. זהו סוג מיוחד של קודש, שעל ידי הברכה ניתן להפכו לחול.

כאן נשאלת השאלה.

כיצד על ידי אמירת ברכה, חל היתר לאכול את הפרי? להיכן נעלם הקודש? לאן עברה נקודת הקודש?

כולנו מכירים את המזמור הפותח את שרשרת המזמורים ביום השבת:

”הַשָּׁמַיִם מְסֻפָּרִים כְּבוֹד אֱ-לֹהִים וּמַעֲשֵׂה יְדֵי מְגִיד הַרְקִיעַ... אֵין אִמָּר וְאֵין דְּבָרִים
בְּלֵי נִשְׁמָע קוֹלָם.”
(תהילים ט)

כל הבריאה כולה היא שיר הלל לה' ללא אומר ודברים. עצם מופלאות בריאתה היא שיר הערצה לה'.

נתאר לעצמנו לדוגמה תפוח פשוט, איזו חכמה עמוקה טמונה בו! צבע, טעם, אנרגיה, יופי ומיליוני התאים הפנימיים שבו, הכול הוא שיר הלל לבורא שיצר את התפוח. התפוח הזה הוא כולו קודש.

מה קורה לכל הקדושה הזאת בעת אכילת התפוח? להיכן היא נעלמת יחד עם ההילול הכביר לה'?

האם יש לנו רשות לשתק את שירת התפוח? באיזו זכות?

התשובה היא, שאנחנו פשוט ממירים את שירת התפוח בשירה אחרת מעולה יותר, בשירה משלנו. השיר הזה הוא הברכה שאנו מברכים על התפוח.

אנו אוחזים בתפוח ומברכים:

”ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, בורא פרי העץ”.

השירה הזאת מעולה יותר מן השירה החרשית של התפוח. זוהי עליית מדרגה בהלל לה'.

שירת התפוח היא אוטומטית וללא בחירה חופשית. אנחנו לעומת זאת מסוגלים לשתוק ולא לברך, ואם אנו מברכים מתוך בחירה – הרי ששירתנו מובחרת הרבה יותר.

נשוב אל הפסוק הראשון:

”...לה' הארץ ומלואה תבל וישבי בה”.

(תהילים כד, א)

כל העולם כולו שייך לה' וברשותו. אדם שלוקח פרי ואוכל אותו ללא ברכה, דינו כדין אדם שמועל בקדשי שמים.

הברכה שלנו מחליפה את שירת הקודש של התפוח, ובכך אנו מתירים אותו לאכילת חולין. זהו פדיון הקודש וזהו חילולו. זהו הקשר שאנחנו מחפשים בין חילול לחילול.

ניזכר במזמור שהצגנו לעיל:

”השמים מספרים כבוד אֵל ומעשה יָדָיו מְגִיד הַרְקִיעַ... אֵין אִמֵּר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם”.

(תהילים יט)

מה נאמר בסוף המזמור?

”יִהְיֶה לְרִצּוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ...”.

(פסוק טו)

כלומר, למרות שההלל הנישא על ידי הבריאה לבוראה הוא עצום וגדול, בכל זאת אמרי פינו, ברכותינו וההלל שבפינו רצויים יותר בעיני ה', כיוון שזה בא מפיו של בן אנוש, בבחירתו ומרצונו החופשי.

מתנה מתוך כבוד

הגמרא ממשיכה ומדמה את מי שמושיט ידו לעץ פרי, קוטף ואוכל ללא ברכה, לגזול את הוריו:

”כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל לקדוש ברוך הוא ולכנסת ישראל, שנאמר:

‘גֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר אֵין פֶּשַׁע, חָבֵר הוּא לְאִישׁ מִשְׁחִית’ (משלי כח, כד).”

(ברכות לה:)

מה פירוש ”גֹזֵל אָבִיו וְאִמּוֹ וְאָמַר אֵין פֶּשַׁע”?

הכוונה היא לילד שמתיר לעצמו לקחת דבר מה מהוריו ללא נטילת רשות. הילד מצדיק את מעשהו באמרו: הרי בין כה וכה כל מה שהורי רוכשים הוא למען ילדיהם, אז מדוע אני צריך לבקש רשות כשאני לוקח מהם כל מה שאני רוצה? התשובה היא: נכון, זה מיועד עבורך, אך הורריך רוצים להעניק לך בצורה מכובדת ולא כפי שלקחת. אתה פגעת ביחס הכבוד שלהם אליך והשחתת אותן. דוגמא נוספת.

אדם המכין מתנה לחברו כאות ידידות. הוא עוטר אותה יפה, אורז אותה ומכין אותה ליום מחר על מנת להעניק אותה לחברו.

חברו שמע על כך, ובאישון לילה הגיע וגנב את החבילה.

כשנשאל לפשר מעשהו השיב: הרי בין כך ובין כך היא הייתה מיועדת עבורי.

אנו נשיב לו: נכון, אך פגעת ביחס הכבוד שחברך ביקש להעניק לך. את היחס אתה הרסת!

כך בדיוק מתנהג מי שנהנה מן העולם מבלי לברך את ה’.

טענתו היא: הרי ה’ ברא את העולם למען האדם! למעני! והנה אני לוקח את מה שמגיע לי! זה שלי!

נכון. אך ה’ רוצה לתת לך את זה מתוך יחס של כבוד והערכה. כאשר אתה מברך על פרי ומזכיר את שם ה’ אתה מחזק את קשר הכבוד בין לבין ה’, ואז ה’ נותן לך במאור פנים!

זה מסביר בצורה נפלאה את המשך הפסוקים שפתחנו בהם:

”וּבְשֵׁנָה הִרְבִּיעַת יְהוָה כֹּל פְּרִיו קִדְּשׁ הַלְּוִלִים לָהּ.”

”וּבְשֵׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פְּרִיו לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, אֲנִי ה’ אֱלֹהֵיכֶם.”

(ויקרא יט, כד-כה)

הפירוש המקובל למילים "לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ" הוא, שה' יברך כל מי שממתין שלוש וארבע שנים, בתבואה נוספת ומבורכת.

הפירוש החדש יהיה כך:

בשנה החמישית תאכלו את פריו בברכה לה', ובזכותה יתווסף לכם יחס מיוחד הצומח ומתחזק בין ה' לישראל שהוא היבול, ומתבטא בחתימה: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם".

היש מתנה נפלאה מזו?!

